

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Valtion viranomainen

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä

Voit halutessasi esittää huomioita:

Vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamisen tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus sekä hyvinvointialueiden mahdollisuus rahoittaa uudistus. Tavoitteena on säilyttää vammaispalvelulaki vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Tarkentamisella pyritään varmistamaan lain yhtenäinen soveltaminen ja yhdenvertainen palvelujen saanti eri alueilla. Tavoitteena on selkeyttää sosiaalihuollon yleislainsäädännön sekä vammaispalveluita koskevan toissijaisen lainsäädännön suhdetta siten, että asiakkaat ohjautuvat palvelutarpeensa mukaisesti palveluihin eikä hyväksytyt vammaispalvelulain mukaisesti palveluihin tapahtuisi sellaista siirtymistä, joka johtuu muista syistä kuin asiakkaan vammaispalveluita koskevasta välttämättömästä palvelutarpeesta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) pitää esitysluonnoksessa kuvattua tavoitteiden kokonaisuutta onnistuneena. Jokainen yksittäinen tavoite on kokonaisuuden kannalta merkittävä.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

THL katsoo, että hyväksytyt vammaispalvelulain soveltamisalaa on välttämätöntä tarkentaa, jotta on mahdollista päästä esitettyihin tavoitteisiin. Myös sosiaalihuoltolakiin esitetty asiakkaan edun arviointiin liittyvä muutos on välttämätön tavoitteiden saavuttamiseksi.

Yleis- ja erityislain suhteesta tulee säätää selkeästi ja tarkasti, jotta palveluiden yhdenvertainen saatavuus ja asiakkaiden oikeusturva toteutuvat.

THL:n näkemyksen mukaan esitetyillä muutoksilla on mahdollista päästä osittain asetettuihin tavoitteisiin. Tavoitteisiin pääsyä edistäisi kuitenkin paremmin niin sanotun ikääntymisrajausta vastaavan säännöksen ottaminen lakiin. Silloin olisi mahdollista paremmin välttää muutosten ei-toivottuja vaikutuksia niihin vammaisiin henkilöihin, jotka elävät vammaispalveluiden varassa joko koko elämänsä tai ainakin suuren osan siitä. Lausunnolla oleva säännös mahdollisesti rajaisi vammaispalvelujen ulkopuolelle sellaisia vammaisia henkilöitä, jotka saavat nykyisin palveluja vammaispalvelulain tai kehitysvammalain perusteella.

Tavoitteisiin pääseminen edellyttää soveltamisalaa koskevan pykälän kirjoittamista esitettyä selkeämmin. Lisäksi tavoitteisen toteutuminen edellyttää uuden vammaispalvelulain vahvaa toimeenpanon ohjausta sekä pitkäaikaista vaikutusten määrällistä ja laadullista seuranta.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

THL katsoo, että ajatus vammaispalvelulain toissijaisuudesta on kannatettava. Vammaispalvelulain tulee olla erityislaki, jonka perusteella järjestettävillä palveluilla täydennetään yleisiä palveluita. THL ehdottaa kuitenkin säännöksen täsmentämistä.

Ehdotetussa 1 momentissa on yhdistetty vammaisen henkilön määritelmä ja vammaispalvelulain suhde muuhun lainsäädäntöön. Tämän lisäksi lain suhteesta muuhun lainsäädäntöön on säädetty muissakin momenteissa. Selkeyden vuoksi olisi hyvä, että vammaispalvelulaissa olisi erillinen vammaisen henkilön määritelmä ja yksi erillinen säännös suhteesta muuhun lainsäädäntöön. Tämä parantaisi lain ymmärrettävyyttä. (Kts. THL:n ehdotus soveltamisalapykäläksi lausunnon lopussa.)

Ehdotetusta vammaisen henkilön määritelmästä on poistettu luettelo eri toimintarajoitteista (fyysinen, kognitiivinen, psyykinen, sosiaalinen tai aisteihin liittyvä). THL esittää, että vielä voisi arvioida, tulisiko toimintarajoitteita koskevan luettelon olla perusteluiden sijaan pykälässä. Joka tapauksessa THL korostaa, että vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla tulee vastata yhdenvertaisesti eri toimintarajoitteista johtuviin avun ja tuen tarpeisiin. THL pitää hyvänä, että sosiaalisen toimintarajoitteen käsite on avattu säädöskohtaisissa perusteluista aiempaa tarkemmin. On tärkeää, että sosiaalinen toimintarajoite liittyy aina pitkäaikaiseen vammaan tai sairauteen.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Palvelujärjestelmän kestävyys kannalta on välttämätöntä erottaa eri ikäkausien liittyvä tavallinen avun ja tuen tarve vammaisuuteen liittyvästä avun ja tuen tarpeesta.

Ehdotettu säännös on kuitenkin vaikeaselkoinen ja osin ristiriidassa 1 momentin säännöksen kanssa.

Pykälän 3 momentissa olisi parempi käyttää selkeyden vuoksi muuta ilmaisua kuin henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Lain soveltajan on vaikea ymmärtää, että ensin 1 momentissa edellytetään välttämätöntä avun ja tuen tarvetta tavanomaisessa elämässä ja toisaalta 3 momentissa todetaan, että tarpeen on oltava muu kuin henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve.

Käsitteenä ikäkausi olisi selkeämpi ja helpommin sovellettava kuin elämänvaihe. Jos säännöksellä on tarkoitus korvata ainakin osittain ikääntymiseen liittyvä rajaus, ikäkausi kuvaisi paremmin, mitä säännöksellä tarkoitetaan.

On tärkeää, että vammaisille henkilöille turvataan vammaan liittyvä avun ja tuen saanti kaikkina ikäkausina.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

kyllä

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

THL:n näkemyksen mukaan säännös on selkeä ja tärkeä esitykselle asetettujen tavoitteiden toteutumisen kannalta.

Nykyinen säännös ei ole ohjannut soveltamiskäytäntöä toivotulla tavalla. Palvelusta perittävät asiakasmaksut ovat usein ratkaisseet lainvalinnan yleis- ja erityislain välillä. Yksiselitteinen säännös siitä, että asiakkaan edun arvioinnissa ei oteta huomioon palvelusta perittävää maksua, helpottaa sosiaalihuoltolain 2 §:n soveltamista. Jatkossa arvioitavaksi tulisi nimenomaan se, vastaavatko yleislaissa tarkoitettut palvelut henkilön avun ja tuen tarpeisiin, vai tarvitaanko erityislain mukaisia palveluja.

Säännös olisi mahdollista kirjoittaa myös seuraavasti:

Asiakkaan edun arvioinnissa ei oteta huomioon palvelusta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992), jäljempänä asiakasmaksulaki, perusteella perittävää maksua.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

THL:n näkemyksen mukaan säännöksen tavoite on kannatettava, mutta säännöstä saattaa olla vaikea soveltaa käytännössä. Säännöksen suhde asiakasmaksulain 11 §:ään on epäselvä, samoin säännöksen henkilöllinen soveltamisala. Säännöksen vaikutuksia vammaisiin henkilöihin ja palvelujärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN on tämän vuoksi vaikea arvioida etukäteen.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

THL esittää soveltamisalaa koskevan 2 §:n selkeyttämistä seuraavalla tavalla:

2 §

Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön

Tässä laissa tarkoitetaan vammaisella henkilöllä henkilöä, joka tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä.

Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain (1301/2014), terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista annetun lain (980/2012), varhaiskasvatuslain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun lain perusteella.

Tämän lain perusteella järjestetään erityispalveluita vain, jos ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitettut palvelut eivät ole vammaiselle henkilölle sopivia, riittäviä sekä hänen yksilöllisen tarpeensa ja etunsa mukaisia. Lisäksi edellytyksenä on, että vammaisen henkilön avun ja tuen tarve ei ole hänen ikäkauteensa tyyppisesti liittyvää avun ja tuen tarvetta. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä.

Sen lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä säädetään, vammaiselle henkilölle ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestetyistä palveluista perittävä maksu on jätettävä määräämättä, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden käyttämisen.

Palveluiden järjestämisvastuusta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021), sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021), jäljempänä järjestämislaki,

ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/2021).

Perustelut pykään esitettäville muutoksille

THL:n pykäläehdotus on pyritty kirjoittamaan selkeästi sekä ymmärrettävällä kielellä. THL ehdottaa muutettavaksi momenttien järjestystä siten, että pykälä on harkinnan ja päätöksenteon kannalta looginen.

Selkeyden vuoksi vammaisen henkilön määritelmä ja lain suhde muuhun lainsäädäntöön on erotettu erillisiin momentteihin. Näin kirjoitettuna vammaisen henkilön määritelmä sopisi paremmin lain kokonaisuuteen. Luettelo eri toimintarajoitteista pykälässä helpottaisi lain soveltamista ja lisäisi vammaisten henkilöiden oikeusturvaa.

THL ehdottaa vammaispalvelulain suhdetta yleislakiin koskevan säännöksen kirjoitustapaa muutettavaksi, koska ilmaus ”yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopiva ja riittävä” on vaikea ymmärtää.

Ikäkausi kuvaisi terminä paremmin sitä, että on olemassa avun ja tuen tarpeita, jotka liittyvät yleensäkin eri ikäkausiin ja kehitysvaiheisiin. Erityislailla tulee vastata henkilön avun ja tuen tarpeisiin vain, jos tarpeet liittyvät hänen vammaansa tai sairauteensa.

THL esittää pykälän 4 momenttiin sisältyvää säännöstä poistettavaksi turhana, koska vastaavat viittaukset sisältyvät ensisijaisesti lakeihin. On soveltajalle hämmentävää, että erityislaissa säädetään siitä, kuinka yleislain mukaisten palveluiden maksut määräytyvät.

THL ehdottaa asiakasmaksuja koskevaa niin sanottua suojasäännöstä yksinkertaistettavaksi, jotta sitä olisi helpompi soveltaa. Hallituksen esityksessä tulisi kuvata selkeästi säännöksen suhde asiakasmaksulain 11 §:ään.

Vaikutustendarviointi

THL katsoo, että yksittäisten palveluiden piiriin saattaa vuosien kuluessa tulla arvioitua enemmän henkilöitä. Tähän vaikuttaa myös mahdolliset sosiaalihuoltolakiin tehtävät muutokset.

Voutilainen Maija
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL